



www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi



INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Âşık Paşa'nın Gazellerine Dair Bazı Düşünceler ve Bilinmeyen Dört Şiiri

Some Thoughts on Âşık Paşa's Ghazels and Four Unknown Poems

Mehmet Fatih Köksal*

Abstract: Âşık Pasha, one of the leaders of the Turkish written language in Anatolia, gained a great reputation even in his own time with his biggest and most important work, *Garîb-nâme*, a masnavi of approximately 10600 couplets. Apart from his great work *Garîb-nâme*, which made him famous, he has small masnavis, most of which are in the feature of admonishingly, a work called *Elif-nâme*, which consists of 29 ghazals, all of which begin with a letter of the Arabic alphabet and *Sema Risalesi* (*Risâle fi Beyâni's-semâ'*), which includes some verse poems in his prose work. Apart from all these, Âşık Pasha also wrote ghazals in which he expressed his feelings and ideas in a freer manner. His poems, which are included in poetry magazines and conks, have long attracted the attention of researchers and have been published by them. Until today, in the various works of Sadettin Nüzhet Ergun, Abdülbâkî Gölpinarlı, Orhan Kemal Tavukçu and M. Fatih Köksal, a total of 54 poems, almost all of which were written in ghazal verse, have been identified as Âşık Paşa's poems and have been published and presented to the interest and attention of the scientific world.

In this study, firstly Âşık Pasha's ghazalism was evaluated and it was tried to determine the place of Âşık Pasha in our literary history as a ghazal poet. It has been revealed that the emphasis in some of the comments made so far that he is a "didactic poet" is not accurate especially in terms of his ghazals. After expressing the thesis that he plays a leading role in classical Turkish poetry by prioritizing the ghazal as a form in his "detached" poems, information was given about the manuscript copy containing his poems, which are the basis of this publication; at the end of the study, the transcribed text of four unknown ghazals of the poet is given.

Structured Abstract: One of the biggest shareholders in the formation of the Turkish written language in Anatolia is Âşık Paşa. At a time when producing works in Turkish was perceived as a humiliating situation for an author, these attempts by Yunus Emre, Gülşehrî and a few similar poets are like a great revolution when viewed from within their own time. When attention is paid not only to the three of them, but also to other poets and writers who wrote in this period, their common feature is that they are "mystic". In other words, they undertook the task of telling the people of Anatolia their troubles, cases, feelings and thoughts. At that time, Persian was the language of literature and being used intensely. From an objective point of view, we can say that the fact that they wrote their works in Turkish instead of writing in Persian, which is perhaps much easier for them, is the result of an effort to explain their case to the Anatolian people, who do not know any language other than Turkish, rather than a conscious Turkishism. In fact, in these periods when values such as nationalism, Turkism, Turkishism as a sociological concept were not known and did not exist, their creation of

* Prof. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Prof. Dr. İstanbul Kültür University Faculty of Arts and Sciences Department of Turkish Language and Literature
ORCID 0000-0003-1056-9957
mfkoksal@gmail.com

Cite as/ Atıf: Köksal, M.F. (2021). Âşık Paşa'nın gazellerine dair bazı düşünceler ve bilinmeyen dört şiiri. *Turkish Studies - Language*, 16(2), 1241-1256. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.51486>

Received/Geliş: 24 May/Mayıs 2021

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2021

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 June/Haziran 2021

CC BY-NC 4.0

works in Turkish, even with the aim of spreading their Sufism and faith teachings to large masses, paved the way for a great way, thus, they became the pioneers of classical Turkish literature and Turkish Sufi literature, which are two major literary fields.

Âşık Pasha, one of the pioneers of the Turkish written language in Anatolia, gained a great reputation in his own time, especially with his biggest and most important work, *Garîb-nâme*, which consists of approximately 10600 couplets. Even when the name Âşık Paşa is mentioned, *Garîb-name* always comes to mind. As a matter of fact, most of the studies on him have focused on this voluminous work. However, revealing all aspects of his literary personality will only be possible with comprehensive studies on his other poems, especially his ghazals. Ghazal is a field where we can reach the most important data in terms of determining the literary identity of a poet, an indispensable part of divans and where our poets display all their skills.

Âşık Pasha's ghazals have attracted the attention of researchers since the first years of the Republican period and they have started to be focused on with various studies. Firstly, Sadettin Nüzhet Ergun introduced his detached poems, almost all of which were written in ghazal verse, in his work titled *Türk Şairleri*, then Abdülbâkî Gölpınarlı first published the poems of him in *Câmi'u'n-nezâ'ir* with an article, afterwards, Abdülbâkî Gölpınarlı published his poems compiled from various magazines in his book named Yunus Emre ve Tasavvuf. After the 1960s, there has been a pause in scientific studies on Âşık Pasha and his works. After a long interruption, Orhan Kemal Tavukçu published a masnavi of Âşık Paşa and two unknown ghazals, and M. Fatih Köksal published two poems by Âşık Paşa, and then Tavukçu published another eight poems of him. As a contribution of these works, four more ghazals were added to these poems, most of which are in poetry magazines and a few of them are among the conks.

These poems are located in the "poetry magazine" section at the end of Yunus Emre's Divan, registered at the Vatican Apolitik Library, number 226 Turco. There are a total of 36 poems by 15 poets including Âşık Paşa in the journal. Among them, there are also poets whose names we could not come across in poet biographies and other biographical sources such as Hoca Aksaraylı, İlyâs Er, 'İzzeddin, Ra'nâ, Yeğen Mahmûd. In addition, there are 7 poems without pseudonyms.

It can be regarded as certain that these poems belong to Âşık Pasha. The poet's proximity to his other poems in terms of language, style and content is one of the most important evidences in this regard. In addition to these four unknown poems of Âşık Paşa in the magazine, the existence of two known and published poems on the same pages confirms the belonging of the poems to Âşık Paşa. As in the other poems in the magazine from which we received the poems, there is no title showing the pseudonyms of the poets in the poems of Âşık Pasha.

Although some of Âşık Pasha's poems in poetry magazines are given under the title of "İlâhî" or some of them are in quatrain format as in Ergun's work, almost all of his stand-alone poems are in ghazal form. It should be stated that some of his poems are similar to classical poetry in terms of both form, content and language, and even in terms of pronunciation, they are not inferior to the first period divan poets. We think that Âşık Pasha also had a function of being the creator of names such as Hassân, Dehhânî, Mukîmî, Şeyhoğlu, Yahyaoğlu, Dökmeci, Hümâmî, Köylîce, who are known as the founding poets of classical Turkish poetry. Although almost all of his nearly 60 stand-alone poems that have been identified so far have religious-mystical content, it is noteworthy that in some of his poems he uses some metaphors that we will start to see frequently in our classical poetry later on, especially the elements of simile and imagination about "beautiful"

When we examine Âşık Paşa's poems based on the ghazals we have, we cannot see "instructionalism" as a distinctive feature of his poetry. When we compare his poetry with Yunus Emre in this sense, it draws attention that the didactic utterance is evident in Yunus Emre's poems, especially in the poetic style. Even so, just as "instructionalism" is not seen as a characteristic feature of Yunus Emre's poetry, it should be accepted that the didactic aim in Âşık Pasha is at least as behind as Yunus.

Keywords: Âşık Pasha, ghazel, poem magazines, unknown poems.

Öz: Türk yazı dilinin Anadolu'daki önderlerinden Âşık Paşa, *Garîb-nâme* adlı yaklaşık 10600 beyitlik mesnevisiyle daha kendi devrinde şöhret kazanmıştır. Onun, kendisini meşhur eden *Garîb-nâme*'sinden başka, çoğu nasihatimiz nitelikte olan küçük mesnevileri, bütün mısraları Arap alfabesinin bir harfiyle başlayan 29

gazelden müteşekkil *Elif-nâme* adlı bir manzumesi ve *Sema Risalesi* (Risâle fi Beyâni's-semâ') adlı içinde bazı manzum parçaların da bulunduğu mensur bir eseri vardır. Bunlardan başka Âşık Paşa, duygu ve fikirlerini daha serbest bir tarzda ifade ettiği gazeller de kaleme almıştır. Onun şiir mecmuaları ve cönklerde yer alan bu şiirleri öteden beri araştırmacıların dikkatini çekmiş ve yayımlanmıştır. Bugüne kadar Sadettin Nüzhet Ergun, Abdülbâkî Gölpinarlı, Orhan Kemal Tavukçu ve M. Fatih Köksal'ın muhtelif çalışmalarında, hemen hepsi gazel nazım şekliyle kaleme alınmış toplam 54 adet manzume Âşık Paşa'nın şiiri olarak tespit edilmiş ve yayımlanarak bilim dünyasının ilgi ve dikkatine sunulmuştur.

Bu çalışmada, önce Âşık Paşa'nın gazelciliği değerlendirilmiş, bir gazel şairi olarak Âşık Paşa'nın edebiyat tarihimizdeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bugüne kadar yapılan kimi yorumlarda dikkat çeken, onun didaktik şiirler yazdığı vurgusunun hassaten gazelleri açısından isabetli olmadığı kanaati izhar edilmiştir. Bu çalışmada önce şairin “müstakil” şiirlerinde bir form olarak gazeli kullanması bakımından klasik Türk şiirine yol açıcı bir rol oynadığı tezi dile getirildikten sonra şiirlerinin yer aldığı el yazması nüsha tanıtılmış, son olarak da bilinmeyen dört gazelinin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşa, gazel, şiir mecmuası, Klasik Türk şiiri

Giriş

Türk dili tarihinin Anadolu sahasında önde gelen isimlerden biri de kuşkusuz Âşık Paşa'dır (d. 1271-72/ 1332). Onu öne çıkaran, Anadolu'da yazılmış ilk büyük telif mesnevi olan *Garîb-nâme*'nin müellifi oluşudur. Kemal Yavuz neşrine (2000) göre 10 bin 613 beyitten oluşan bu hacimli eseri Köprülü, Mevlânâ'nın *Mesnevi*'siyle kıyaslayarak “*Âşık Paşa'nın Türkler arasında çok meşhur olan 'Garîb-nâme'si âdetâ Türkçe bir Mesnevi gibidir.*” demektedir (1918: 255). Türkçenin bir edebiyat ve kültür dili olamayacağına dair anlayışın kuvvetle hâkim olduğu bir dönemde *Garîb-nâme* gibi hem muhaccem hem de telif bir Türkçe eserin yazılabilmesi hakikaten kolay bir hadise değildir. Bazı eski kaynaklarda ve eserin kimi yazma nüshalarında *Divân-ı Âşık Paşa*, *Ma'ârif-nâme*, *Muhammediye* ve *Genc-nâme* adlarıyla da anılan *Garîb-nâme*, üzerinde epeyce çalışma yapılmış olmasına rağmen daha pek çok bakımdan incelenmesi, farklı konulardan değerlendirmeye tâbi tutulması gereken muazzam bir birikim, Türk dili ve edebiyatının “anıt” eserlerinden biridir.

Âşık Paşa'nın en büyük, en tanınmış ve en önemli eseri olması hasebiyle sanatına dair değerlendirmeler de çoğunlukla *Garîb-nâme*'si üzerinden yapılmıştır. Onun eserleri arasında mensur tek eseri olan *Sema Risalesi* dışında, *Fakr-nâme*, *Vasf-ı Hâl* ve *Fürkat-nâme* adlı kısa mesnevileri ile *Kelâm-ı Âşık Paşa* ve *Hikâye* başlıklı yine küçük mesnevileri vardır.¹

I.Âşık Paşa'nın Müstakil Şiirleri (Gazelleri)

Velût bir mutasavvıf olan Âşık Paşa'nın bu manzumeleri dışında müstakil şiirleri de vardır. Bu şiirler Cumhuriyet döneminin ilk dönemlerinden itibaren dikkat çekmiş ve muhtelif çalışmalarla üzerinde durulmaya başlanmıştır. Âşık Paşa'nın hemen hepsi gazel nazım şekliyle kaleme alınan müstakil şiirlerini önce Sadettin Nüzhet Ergun *Türk Şairleri* adlı eserine (1936: 129-144) olarak tanıtmıştır. Abdülbâkî Gölpinarlı ise önce bir makale ile (1936) onun *Câmi'u'n-nezâ'ir*'deki şiirlerini yayımlamış, bilahare *Yûnus Emre ve Tasavvuf* adlı kitabında (1961: 295-345) çeşitli mecmualardan derlediği diğer şiirlerini neşretmiştir. Uzun bir kesintiden sonra günümüz araştırmacılarından Orhan Kemal Tavukçu, Âşık Paşa'nın bir mesnevisiyle bilinmeyen iki gazelini neşretmiş, önceki yayımlarda kısmî farklılıklarla yer almış beş gazelini de tekrar yayımlamıştır (1995). Daha sonra M. Fatih Köksal, Âşık Paşa'ya ait iki şiiri (2013), yine Tavukçu sekiz şiiri neşretmiştir (2017).

Köksal, söz konusu makalesinde Paşa'nın, kendi yayımladığı iki şiir hariç, yayımlanmış bütün müstakil şiirlerinin ilk mısralarını kafiye harflerini esas alan bir liste hâlinde göstermiş (2013: 44-45), Tavukçu da Köksal'ın eklediği iki şiirle birlikte toplam 46 şiirin matla beyitlerinin listesini

¹ Âşık Paşa'nın hayatı, diğer eserleri ve bunlar üzerine yapılan çalışmalar hakkında geniş bilgi için bk. Köksal, 2014a.

çıkarmıştır (2017: 647-651). Biz de burada, Tavukçu'nun son neşriyle birlikte -aşağıda neşredebileceğimiz dört şiir hariç- toplam 54 Âşık Paşa şiirinin ilk mısralarını Köksal'ın gözettiği sistemi esas alarak veriyoruz:²

1. Her ki baña ağıyâr ise Hâk Tañrı yâr olsun aña³ (HK 15b, SNE 132, G-I 89, G-II 324)⁴
2. İy pâdişâh iy pâdişâh çün ben beni virdüm saña⁵ (HK 15a, SNE 136, G-I 90, G-II 326)
3. İy pâdişâh iy pâdişâh döndüm yüzüm senden yaña⁶ (OKT-II 660)
4. İy gönül ko varlığıñ terk it vücudıñ yâre var (G-II 343)
5. Yine seyr eyledi gönülüm göz açdı şol yöni gözler (OKT-I 53)
6. 'Âşık-ı dîdâr olan firdevs-i a'lâdan geçer (G-II 344)
7. İy gönül dâr-ı beķâda Hâk-ı bākî sendedür (G-II 345)
8. Yir yüzini gezen kişi senüñ gibi bulmayısar (SNE 133, G-I 96, G-II 333)
9. Anı kim cānum içinde kōmışdur ol Cebbār (HK 121b, SNE 140, G-II 317)
10. Dilüm bülbül oldı öter / Âhum cana kılur eşer
11. Hâkka şükür ki [yine] esdi ol nesīm-i bahār (G-II 318)
12. Kudret nefesi yir yüzinde urdı yine sūr (G-II 319)
13. Gönülümde senüñ 'ışkuñ odı nihāndur (G-II 321)
14. Seni göresim geldi kanda göreyüm iy yâr (G-II 322)
15. Gel iy dil 'ışkıla cāndan haber vir (G-II 340)
16. Her kime kim dervīşlik bağışlanur⁷ (OKT-II 657)
17. N'ideyin şabr iderisem dil ü cān oda yanar (OKT-II: 659)
18. Āyet-i hüsnüñ görüp imāna gelmişlerdenüz (G-I 97, G-II 334)
19. Biz kamu 'ışk kullarıyuz 'ışkdur bizüm sultānumuz⁸ (G-I 96, G-II 333)
20. Ber-murād olmağ dilersen 'ışka düş (G-II 341)
21. Bir kişi maḥfel içinde şordı benden bir su'āl (HK 17a, TŞ 138, G-II 338, OKT-I 53)
22. İy kerīm-i lem-yezel iy pâdişâh-ı lā-yezāl (HK 385b, SNE 138, G-I 93, G-II 329)
23. Kanda kim baķar isem gözüme karşı duran ol (SNE 138, G-II 338, OKT-I 53)

² Mısra sonlarındaki kısaltmaların açılımları şöyledir: HK: Eğridirli Hacı Kemâl, *Câmi'u'n-nezâ'ir*; SNE: Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*; G-I: Abdülbaki Gölpınarlı, "Âşık Paşa'nın Şiirleri"; G-II: Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*; OKT-I: Orhan Kemâl Tavukçu, "Âşık Paşa'nın Bilinmeyen Bazı Gazelleri ve Bir Mesnevisi", OKT-II "Âşık Paşa'nın Bilinmeyen Şiirleri"; MFK: Âşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Gazeli".

³ Bu şiir, yine 7 beyit olarak *Yunus Emre Dîvânı*'nda da vardır. Bk. Tatcı, 2020: 228.

⁴ Bu şiir HK'de "Muḥliş Paşaoğlu" başlığı altında verilmiştir ve şiirdeki mahlas da "Muḥlişoğlu Paşa" şeklindedir.

⁵ Âşık Paşa'ya ait şekliyle 9 beyit tutarındaki bu şiir, 3 beyit eksik olarak *Yunus Emre Dîvânı*'nda da vardır. Bk. Tatcı, 2020: 227.

⁶ Bu şiir, yine 6 beyit olarak *Yunus Emre Dîvânı*'nda da vardır. Bk. Tatcı, 2020: 229.

⁷ Âşık Paşa'ya ait şekliyle 9 beyit tutarındaki bu şiir, iki beyit eksik olarak *Yunus Emre Dîvânı*'nda da bulunmaktadır. Bk. Tatcı, 2020: 419.

⁸ Âşık Paşa'ya ait şekliyle 9 beyit tutarındaki bu şiir, *Yunus Emre Dîvânı*'nın M. Fatih Köksal'da bulunan nüshasında bir beyit eksik olarak "Âşık Yunus" mahlasıyla bulunmaktadır. Bk. Köksal, 2014b: 155.

24. 'Işkuñ şarābın içeli kandalıgımı bilmezem (SNE 138, G-II 339)
25. İy dost beni gör 'ışkuñ odına nice boyandım (G-II 322)
26. Yağmāya virdüm 'aql u cān dīvāneyem dīvāneyem (G-II 345)
27. Cānlar cānını bulan kalmadı cāna cānum (OKT-I 54)
28. İy 'āşıkān iy 'āşıkān hāk ile gevher bulmuşam (G-II 342)
29. Benden mi başa bu elem 'ışkdan mı yoksa derd ü gam⁹
30. 'Işkuñ odı arturur her gice efgānum benüm (MFK)¹⁰
31. Bu derd-ile yana yana düşvār olur işüm benüm (MFK)
32. Bir lā'ubālī 'āşıkam ben hū direm yā hū direm (OKT-II 658)
33. Cām-ı 'ışkıdur sekhāhum içdüm ol mey-hāneden (G-II 344)
34. N'ola bir tevbeye gelseñ ölivirseñ eyā miskīn (G-II 341)
35. Dutgıl bir pīrūñ etegin k'ilde seni Hāk' a degin (SNE 139, G-II 340)
36. Çü lafz-ı kudret ezelde buyurdu Kāf ile Nūn (HK 302a, SNE 139, G-I 93, G-II 331)
37. Gel hey bu yanmış cānumı 'ışkında hayrān eyleyen (OKT-I 53)
38. İy 'ışk erin isteyen kalma yolında cāne sen (OKT-I 53)
39. Meger göñlüm hālāş oldu hicāb-ı dīn ü dünyadan (OKT-II 656)
40. Sālikūñ maṭlūbı hūdūr tālibūñ seyranı hū (OKT-II 659)
41. Her göñül kim mazhar oldu ol Hāk' a (HK 18b, SNE 135, G-I 89, G-II 323)
42. Sen oturmuşsin imdi hoş şehāne (HK 363a, SNE 136, G-II 335)
43. Hūm-hāne-i vahdetde içdüm yine peymāne (OKT-II 660)
44. Senūñ 'āşıkıların kılmaz nazar firdevs-i a'lāya¹¹ (HK 379b, SNE 136, G-I 90, G-II 326)
45. İy göñül yandūñ yine pervāneves 'ışk nārına (G-II 341)
46. İy göñül 'ışk-ı Hāk' a yağıl vücūdūñ cānıla (G-II 343)
47. Kimūñ ki sensin iy kādī kamu yollarda yoldaşı (SNE 137, G-II 336)
48. Cemālūñ pertevi iy dost şalalı nūr-ı envārı (SNE 137, G-II 336)
49. Nāzenīn bu 'ömrümüz bir göz yumup açmış gibi (SNE 137, G-II 337)
50. Tañrı 'ışkından bu cümle 'ālemi (HK 434a, SNE 137, G-I 91, G-II 327)
51. 'Işk odı düşdi cānuma eritdüm yürek yağını¹² (G-I 92, G-II 328)

⁹ S. N. Ergun Âşık mahlaslı bu şiirin, Âşık Paşa'ya aidiyetinin kesin olmadığını, aynı mahlasla şiirleri olan İbrāhīm Tennūri'ye de ait olabileceğini kaydetmektedir.

¹⁰ Köksal'ın (2013: 46) tespit ettiği mecmuada (MK Yz. A 11931, 269a) "Âşık Paşa" başlığı altında olan bu şiir, Müjgan Cumbur'un bir tebliğinde (1991: 52) belirttiğine göre Milli Kütüphane'deki bir başka şiir mecmuasında (MK FB 442, 10b) İbrahim Tennūri'ye ait görünmektedir.

¹¹ 9 beyit tutarındaki bu şiir bir şiir mecmuasında iki beyit eksik olmak üzere Yūnus Emre'ye ait görünmektedir. Bk. Kayaokay, 2018.

¹² Âşık Paşa'ya ait şekliyle 9 beyit tutarındaki bu şiir, 2 beyit eksik olarak *Yūnus Emre Dīvānı*'nda da vardır. Bk. Tatçı, 2020: 451).

52. Senüñ 'ışkuñ gerek başa n'iderem mâlı vü cāhı (G-I 92, G-II 327, OKT -I 53)

53. Yine cüş eyleyüp 'ışkuñ getürdi başa sedâyı (G-II 342)

54. Göñlüme geldün ki yā Rab ya nice görem seni (OKT-II 656)

Âşık Paşa'nın hemen tamamı gazel nazım şekliyle olan¹³ bu şiirlerinden başka, eliften ye harfine kadar lâmelif de dâhil olmak üzere, bütün mısraları Arap alfabesindeki 29 harfin her biriyle başlayan yedişer beyitlik 29 gazelden *Elif-nâme'si vardır*. Ergun ve Gölpınarlı, *Elif-nâme*'yi oluşturan bölümlerin her birini ayrı birer gazel olarak değerlendirmişlerdir. Fakat hem şekil hem anlam yönünden birbiriyle bağlı olan bu şiirleri, kayıtlı olduğu bir mecmuada başlıklandırıldığı gibi *Elif-nâme* adıyla ayrı bir eser olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır (Köksal, 2013: 42).¹⁴

II. Âşık Paşa'nın Gazellerine Dair

Âşık Paşa, bugüne değin yapılan çalışmalarda hep mutasavvıf ve/veya din merkezli şiirler yazan bir şair olarak değerlendirilmiş, bu şiirlerinde özellikle "öğretici" olduğu öne çıkarılmıştır. Bu değerlendirmeler şüphesiz ki büyük oranda doğrudur. Zira o, bütün şiirlerinde Allah aşkını terennüm etmiş, seyr ü sülûktan bahsetmiş, vahdet-i vücûdu işlemiştir. Hususiyle gazellerinde, bu büyük Türk sufisinin hudutsuz "Tanrı aşkı"nı ve geniş hoşgörüsünü hissederiz. Onunla ilgili tespitlere dair "büyük oranda doğrudur" dememiz, şiirleri hakkındaki bazı yorumlarda "didaktik" yahut "öğretici" oluşunun ön plana çıkarılmasıdır. Böyle bir yorum, Garîb-nâme, diğer mesnevileri ve *Elif-nâme*'deki bazı gazeller için geçerlidir ancak onun şiir mecmualarında ve cönklerde karşılaşılan müstakil gazellerinde bir eğitmen edası sezilmez. O, bu gazellerinde kendi derunundan seslenen, merkeze hep "aşk"ı koyan bir şairdir. Şu beyti, Âşık Paşa'nın gazellerinin ana temasını özetleyen bir numune gibidir (Gölpınarlı, 1936: 90):

Dursam senüñle dururam baksam senüñle bakaram

Her kıncaru kim yürürem göñlüm yöni senden yaña

Aynı dönemde ve aynı coğrafyada yaşamaları, benzer manevi iklimi teneffüs etmeleri ve Türkçe yazmaları, Âşık Paşa ile Yûnus Emre'ye (ö. 1320/21) dair kimi hususlarda karmaşaya yol açmış¹⁵, bu konular, başta şiirlerinin karışması¹⁶ olmak üzere öteden beri araştırmacıları meşgul edegelmiştir. Âşık Paşa'nın Yûnus'tan etkilendiği şüphesizdir. Ancak birbirlerini okudukları açık olduğuna göre hiç sorulmamış olan "Yûnus'ta da Âşık Paşa tesiri var mıdır?" sorusuna da cevap aranmalıdır.¹⁷ Tamamen ayrı ve ayrıntılı bir araştırmaya konu edilebilecek bu bahisten şimdilik bu kadar söz ettikten sonra son olarak şunu ifade etmek isteriz: Elimizdeki gazellerinden yola çıkarak Âşık Paşa'nın şiirlerini incelediğimizde, "öğreticiliği" onun şiirinin bir mümeyyiz vasfı gibi göremeyiz. Onun şiirini bu manada yine Yûnus Emre'yle karşılaştırdığımızda Yûnus'un özellikle zahidane üslûptaki şiirlerinde didaktik söyleyiş bariz şekilde ortaya çıktığı dikkat çeker. Böyle

¹³ Bu şiirlerin bazıları Sadettin Nüzhet Ergun tarafından dörtlük düzeninde aktarılmış ise de -bazılarında epeyce aruz hatası görülse de- hepsi aruz vezniyle yazılan bu manzumeleri tıpkı Yûnus Emre'nin şiirlerinde olduğu gibi beyit esasına göre yayımlamanın doğru olduğunu düşünüyoruz.

¹⁴ S. Nüzhet Ergun ve Abdülbaki Gölpınarlı, zikredilen eserlerinde *Elif-nâme*'deki bazı gazellere yer vermişler, Zeki Kaymaz (1995) Mustafa Demirel (2005: 8-42) ise eseri tam metin olarak yayımlamışlardır.

¹⁵ Mesela meşhur sahhaf Raif Yelkenci, Âşık Paşa ile Yûnus Emre'nin aynı kişi olduğunu iddia etmiş, Sadettin Nüzhet Ergun da böyle ihtimalin mümkün olabileceğini yazmış, Gölpınarlı ise mukabil bir yazı kaleme alarak bu görüşü kesin bir dille reddetmiştir. Gölpınarlı daha sonra Ergun'a reddiye olmak üzere, başında bu iddiayı nakzeden bir bölümün bulunduğu, *Yunus ile Âşık Paşa ve Yunus'un Bâtiniliği* adlı bir kitapçık kaleme almıştır (Bk. Kaynakça).

¹⁶ Mesela bk. Gölpınarlı, 1935: 96-100; Gölpınarlı, 1961; Okuyucu, 2006; Okuyucu, 2008; Tan, 2012; Kayaokay, 2018).

¹⁷ Yûnus Emre'nin Türk şiir tarihindeki yüksek yeri ve bir şair olarak Âşık Paşa'dan üstün olduğu elbette tartışılmaz. Ancak bu hakikat böyle bir etkilenme olmayacağı manasına gelmez. Sanatkârlık bakımından Ahmed Yesevî de Yûnus'tan çok geridir ancak bugün Yûnus'taki Yesevî etkilerinden haberdarız.

olduğu hâlde nasıl Yûnus şiirinde “öğreticilik” onun karakteristik bir özelliği olarak görülmüyorsa Âşık Paşa'da da didaktik gayenin -en az Yûnus kadar- gerilerde olduğunu kabul etmek gerekir.

Âşık Paşa'nın şiir mecmualarındaki şiirlerinin bazıları her ne kadar “İlâhî” başlığı altında verilmiş olsa da onlar da nazım şekli olarak gazeldir. Hatta Ergun'un eserine dörtlükler hâlinde (murabba) naklettiği şiirler de aslında musammat gazeldir. Sadece bir örnek olmak üzere Ergun'un;

Her ki bana ağyâr ise

Hak Tarı yâr olsun ana

Her kancaru varur ise

Bâğ u bahâr olsun ana

şeklinde dörtlükler hâlinde aktardığı (1936: 132) şiiri gösterebiliriz. *Câmi'u'n-nezâ'ir*'de yer alan bu manzume aslında *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün* kalıbıyla yazılmış bir musammat gazeldir ve beyit usulüyle;

Her kim baña ağyâr ise Hâk Tarı yâr olsun ana

Her kancaru varur ise bâğ u bahar olsun ana

şeklinde yazılması doğru olacaktır.

Sayısı fazla olmasa da Âşık Paşa'nın bazı şiirlerinin hem şekil hem muhteva hem de söyleyiş bakımından klasik şiiri okşayan hatta söyleyiş olarak da ilk dönem divan şairlerinin şiirlerinden geri kalmayacak evsafta olduğunu ifade etmek gerekir. Biz onun, klasik Türk şiirinin kurucu şairleri olarak bilinen Hassân, Dehhânî, Mukîmî, Şeyhoğlu, Yahyaoğlu, Dökmeci, Hümâmî, Köylüce gibi birçoğunun hayatının ayrıntıları hakkında bilgi sahibi olmadığımız isimlerin hazırlayıcısı olmak gibi de bir işlevi olduğunu düşünüyoruz. Onun bugüne kadar tespit edilebilen 60'a yakın şiirinin hemen tamamı dinî-tasavvufî muhtevalı olmakla birlikte bazı şiirlerinde ileriki dönemlerde klasik şiirimizde sıkça görmeye başlayacağımız kimi mazmunların, özellikle “güzel”e dair benzetme ve hayal unsurlarının kullanılması dikkat çekicidir.

Ömer b. Mezîd'in, hemen tamamının şiirlerini *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'de bir arada gördüğümüz bu şairler arasına Gülşehrî'yi de (ö. 1317'den sonra) alması, onun buradaki biricik şiirinin lâdinî olmasıyla ilgili gibi görünüyor. Ancak Ömer, Eğridirli Hacı Kemâl'in *Câmi'u'n-nezâ'ir*'ine aldığı şu gazelden haberdar olsa herhâlde Âşık Paşa'yı da mecmuasına dâhil ederdi:

Âyet-i hüsnüñ görüp imâna gelmişlerdenüz

Aç cemâlün muşhafın Qur'an'a gelmişlerdenüz

Dilberâ men' itme gel bizden zekât-ı vaşluñı

Âsitân-ı devlete ihsâna gelmişlerdenüz

Şimdiden yanmış degül mihrün odına cân u dil

Nâr-ı ışka biz ezelden yana gelmişlerdenüz

*Ey tabīb-i cān lebūñ dārū 'ş-şifāsından senūñ
'Âşık-ı dil-ḥasteyüz dermāna gelmişlerdenüz*

*'ÂŞIK-ı bī-çāreye ey şāh-ı 'ādil eyle dād
Hālimüz 'arz itmege dīvāna gelmişlerdenüz (Gölpınarlı: 1936: 97)*

Âşık Paşa'nın mecmualardaki gazelleri içinde buna benzer başka örnekler de vardır. Mesela;
Cemālūñ pertevi ey dost salalı nūr-ı envāri

Olup Mecnūnveş hayrân kıluram nāle vü zârî (Ergun 1936: 132)

matlalı gazeli de klasik Türk şiirinin dünyasına uzak değildir.

Âşık Paşa-klasik Türk şiiri ilişkisi bahsinde önemli bir husus da adı Âşık Paşa'nın adı geçen şairlere gazel formu bakımından da -Gülşehrî ve kısmen Yûnus Emre ile birlikte- öncülük etmiş olmasıdır. Tabii ki bu şairlerin gazel formunu ilk Âşık Paşa'dan öğrendikleri gibi mübalağalı bir iddia içinde değiliz. Ancak Âşık Paşa'nın devrindeki şöhreti düşünüldüğünde, kendisinden bir veya birkaç kuşak sonra yaşamış bu şairlerin onun şiirlerinden haberdar olmaları güçlü bir ihtimaldir. Ancak tabii ki onların hem şekil hem muhtevaca ilhamlarını Fars şairlerinden almış olma ihtimalini göz ardı edemeyiz. Ama en azından form ve kısmen de olsa söyleyiş ve benzetme-hayal unsurlarının kullanılmasında Âşık Paşa ve Gülşehrî'nin bu şairlere öncülük ettiklerini düşünüyoruz. Sultan Veled'in (1226-1312) *Farsça Divan*'ında yer alan Türkçe manzumelerden sonra ilk defa tamamen Türkçe gazeller söyleyen Âşık Paşa'nın tespit edilen bütün müstakil şiirlerinde gazel formunu kullanması dikkat çekicidir. Bunlar, yani Âşık Paşa ve Gülşehrî, henüz emekleme evresinde, usta sanatkârların elinde işlenmemiş bir yazı dilinin ürünlerini veren sanatkârlar olmak hasebiyle vezin ve kafiye gibi şekle müteallik hususlarda hata yapmakta mazurdurlar. Dil, üslûp ve muhteva gibi şiirin dâhili unsurlarıyla alâkalı olarak da aynı şey savunulabilir. Nitekim sonraki kuşak şairleri de az veya çok bu arazdan kurtulamamışlardır. Bu itibarla, "Gazel düzmek"te önlere -eğer az sayıdaki Türkçe şiirinden haberdarlarsa- Sultan Veled'den başka ciddi bir numune bulunmayan Âşık Paşa'nın¹⁸ tabir caizse el yordamıyla yazdığı manzumelerinin dönemi için bir ciddi bir "başarı" olduğunu kabul etmek gerekiyor.

Bu bahiste nihayet şu iki ayrıntıya dikkat çekmek istiyoruz. Bilindiği üzere Âşık Paşa, manzumelerinde "Âşık" mahlasını kullanmıştır. O, *Garîb-nâme*'de, kısa mesnevilerinde, *Elif-nâme*'deki gazellerinde olduğu gibi tek mensur eseri olan *Semâ Risalesi*'nin içine serpiştirdiği manzumelerinde de Âşık mahlasını kullanmıştır. Ancak şiir mecmualarında ve cönklerde karşılaşılması muhtemel her şiiri Âşık Paşa'nın zannetmemek gerekir. Özellikle aynı mahlası kullandığını bildiğimiz XV. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden İbrâhîm Tennûrî'nin (ö. 1482) şiirleriyle karışması ihtimali oldukça yüksektir. Mecmua veya cönk derleyicilerinin de yanılmaları ihtimali bulunmakla birlikte, onların bu husustaki mümeyyiz işaretleri ("Âşık Paşa" başlığı veya derkenara düşülmüş bir bilgi notu vb.) elbette önemli bir ölçüt olarak kabul edilebilir. Bunlardan yoksun olduğu takdirde şiirlerin kullanılan ekler ve kelime kadrosu bakımından Âşık Paşa'nın yaşadığı dönemin diliyle uyum göstermesi, işlenen konulardaki müştereklik, yine kafiye, vezin gibi hususlarda diğer şiirleriyle paralellik arz etmesi gibi hususlara azami dikkat gösterilmesi icap eder.

¹⁸ *Mantku't-tayr*'ında "altı er" diye nitelediği kişilerden -diğerleri Senâî, Attâr, Nizâmî, Mevlânâ ve Sa'dî'dir- birinin Sultan Veled olduğuna bakılırsa Gülşehrî'nin Sultan Veled'in Türkçe şiirlerinden haberdar olduğundan söylenebilir. Nitekim Ağâh Sırrı Levend, onun Mevlevîliği yaymak için bizzat Sultan Veled tarafından Kırşehir'e gönderilmiş olabileceğini (Levend, 1957: 10) söyler. Âşık Paşa'nın da Mevlânâ'yı ve Mesnevi'yi iyi tahlil ettiğini biliyoruz. Hâliyle oğlunun eserinden de bütün bütün habersiz olması makul değildir.

Söz gelimi pürüzsüz, akıcı bir aruzla yazılmış, hiçbir kafîye kusuru olmayan bir şiirin -velev ki Âşık Paşa başlığı bulunsun- Âşık Paşa'ya ait olması çok zayıf bir ihtimaldir. Keza hemen her beytinde Farsça terkipler olan Farsça ve Arapça sözcüklerin Türkçe kökenlilere baskın olduğu bir şiirin Âşık Paşa'ya aidiyetini iddia etmek de abestir.

III. Âşık Paşa'nın Bilinmeyen Şiirleri

III.1. Şiirlerin Âşık Paşa'ya Aidiyeti: Âşık Paşa'nın yukarıda listelediğimiz 54 şiirine ilave olarak bir şiir mecmuasında yer alan dört şiirini daha tespit ettik. Bu şiirlerin Âşık Paşa'ya ait olduğuna kesin gözüyle bakılabilir. Şairin diğer şiirlerine dil, üslûp ve muhtevaca yakınlığı bu husustaki en önemli delillerden biridir. Âşık Paşa'nın bilinen şiirleri de bu şiirlerinin de bu şiirler arasında bulunması bunu daha da güçlendirmektedir. Aşağıda özelliklerini vereceğimiz mecmuadaki diğer şiirlerde olduğu gibi Âşık Paşa'ya ait şiirlerde de şair adını/mahlasını işaret eden bir başlık bulunmamaktadır. Ancak mecmuada aşağıda tam metnini vereceğimiz dört şiirden başka, Âşık Paşa'nın iki de bilinen/yayımlanmış şiiri vardır. Bunlardan biri yukarıdaki listede 2 numarada yer alan ve mecmuanın 179b sayfasında bulunan “İy pâdişâh iy pâdişâh uş ben beni virdüm saña” mısraıyla başlayan gazel, diğeri de mecmuanın 179a sayfasında yer alan, şairin *Elif-nâme*'sinde her mısraı “dal” harfiyle başlayan;

Devlet dahı sensin baña devrân dahı sensin baña

Degdi baña senden bu 'ışk dutdı yönüm senden yaña

matlalı (Gölpınarlı, 1936: 89) gazeldir.¹⁹ Bu şiir aşağıda 2. sırada yayımladığımız şiirin hemen sonrasında yer almaktadır.

III.2. Şiirlerin Bulunduğu Mecmua: Aşağıda tam metinlerini vereceğimiz bu şiirler Vatikan Apostolik Kütüphanesi (Biblioteca Apostolica Vaticana) Vat. Turco 226 numarada “Kitâb-ı Dîvân-ı Yûnus Emre” adıyla kayıtlı yazma eserin sonunda bulunmaktadır. Nüshanın 1b-24b arasında Yûnus Emre'nin *Risâletü'n-nushiyye* adlı eseri, hemen ardından devam eden 24b-158b arasında da *Yûnus Emre Dîvânı* bulunmaktadır. 158b-198a arasındaki 40 yapraklık bölüm ise muhtelif mutasavvıf şairlerin şiirleri ve bazı mahlassız tasavvufî manzumelerin yer aldığı bir şiir mecmuası hâlinedir. Ancak adı geçen kütüphane kataloğunda bu bilgiye yer verilmemiş, nüsha sadece *Yûnus Emre Dîvânı* olarak tanıtılmıştır (Rossi, 1953: 197-198). Şiir sayısı az da olsa, bir kısmı edebiyat tarihimiz için tamamen meçhul olan, klasik Türk şiiri ve Türk tasavvuf şiirinin en eski şairlerinin şiirlerinin yer aldığı bu değerli mecmuanın içeriğine geçmeden önce birkaç hususu açıklamak gerekiyor.

Bu nüsha, yaklaşık iki yıldır bilahare çalışacağım yazmalar arasında bilgisayarımda kayıtlı idi. Son zamanlarda “Vatikan'da bulunan Yûnus Emre Divanı” haberinin her yana yayılmasıyla²⁰ nüsha faş olunca bu çalışmaya hız verdim. Katalogda bu durumdan bahsedilmemesinin anlaşılır bir sebebi var. Zira nüshada, *Risâletü'n-nushiyye*'den *Dîvân'a*, *Dîvân*'dan da şiir mecmuasına geçerken hiçbir surette başlık veya ayırt edici bir yazı, işaret hatta boşluk bulunmamaktadır. Hatta eser geçişlerinde bile *Dîvân*'daki şiirler arasında çoğu kere konulan “ve lehû eyzan” başlıkları mevcuttur. Kırmızı mürekkeple ve aynı yazı karakteriyle ama rastgele konulan başlıklar bütün nüsha boyunca devam etmektedir. Mecmua bölümündeki şairlerin mahlasları başlık olarak bulunmadığı gibi şiir mecmualarının çoğunda görülen mahlasın üstünün çizilmesi, farklı renkte mürekkeple yazılması, yanına bir işaret konması gibi mümeyyiz işaretlerin hiçbirinin yer almamasının katalogdaki bu eksik tespitte etkili olduğunu düşünüyoruz. Anlaşılacağı gibi nüshanın herhangi bir yerinde “mecnû'a”

¹⁹ Bu beyitteki “dudtı” kelimesinin *Elif-nâme*'de “döndi” olması gibi bazı nüsha farkları vardır.

²⁰ Söz konusu nüshanın bulunduğu iddia edilen kişi tarafından basın-yayın organlarına bildirildiği gibi bilinmeyen bir nüsha olmadığı gibi *Yûnus Dîvânı*'nın eski nüshalardan biri de olmadığına dair makalemiz yakında yayımlanacaktır.

veya “memû'a-i eş'âr” gibi bir yazı yoktur. Nüshanın bu bölümünü “şiir mecmuası” olarak adlandırmamız muhtevası dolayısıyladır.

Yukarıda belirtildiği üzere “şiir mecmuası”, nüshanın 158b-198a arasındaki 40 yapraklık bölümünde yer almaktadır. Nüsha Hicrî *1 Cemâziyelâhir 1038* (fî ğurre[t]i Cemâziye'l-âhîr yevme'l-cum'a vaġte'-d-đuhâ 1038) Miladî *26 Ocak 1629* Cuma günü kuşluk vaktinde istinsah edilmiştir. Harekeli nesihle, söz başları surh olmak üzere siyah mürekkeple yazılmıştır. Her sayfada 10 satır bulunan mecmuanın bazı sayfaları tek, bazıları çift sütundur. Ferağ kaydı *Dîvân*'ın değil mecmuanın sonunda 193a sayfasındadır. Ferağ kaydından sonra Aziz Mahmûd Hüdayî'nin 5 adet şiiri “İlâhî-i Mahmûd Efendi Üsküdârî -kaddesallâhu sırrahu'l-'azîz” başlığı altında (194a-197b) ayrıca yazılmıştır.

Mecmuanın muhtevası:

Mecmuada 15 şairin 36 şiiri bulunmaktadır. Bunlar arasında Hoca Aksaraylı, İlyâs Er, İzzeddîn, Ra'nâ, Yeğen Mahmûd²¹ gibi aşina olmadığımız mahlaslar mevcuttur. Ayrıca 172b, 181a, 182b, 183a, 184a, 189b, 191b sayfalarda 7 adet mahlassız manzume vardır. Mecmuada şiiri bulunan şairler şunlardır:

Abdî (177b), Ahmedî (190b), Âşık (168a, 178b, 179a, 179b, 189a, 190a), Halvetî (175b), Hoca Aksaraylı (176a), Hüdâyî (194a, 194b, 196a, 196b, 197b), İlyâs Er (170b), İzzeddîn (166a), Kâsım (158b, 159a, 159b, 160b, 161a, 162a, 163b, 164b, 169b, 171b), Kaygusuz Abdâl (185a, 185b, 186b, 187b), Keşfi (188a), Ra'nâ (176b), Şemseddîn (181b), Yeğen Mahmûd (180b), Yûnus (174a)

III.3. Şiirler (Transkripsiyonlu Metin)²²

-1-*

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Çün yaratduñ dü cihâni ol ġabîbüñ 'ışķına
'Arş u ferş ü âsumâni ol ġabîbüñ 'ışķına
- 2 Yoğ-iken bu cümle 'âlem var idüp kılduñ vücüd
Ĥoş zamâni ġûb mekâni ol ġabîbüñ 'ışķına
- 3 Âb u âteş ġâk ü bâdı ġudretüñ cism eyledi
Virdüñ aña 'aql u cânı ol ġabîbüñ 'ışķına

²¹ Yeğen Mahmûd'un *Envâru'l-kulûb* mesnevisinin (Bk. Murad, 2018) yazarı olan Xv. yüzyıl şairi olması gerekir. Nitekim mesnevisinde müstakil gazelleri mevcuttur.

²² 1. Şiirlerin nüshadaki sayfa numaraları şiir numarasının yanına düşen yıldız (*) dipnotuyla gösterildi. 2. Şiirlerin aruz kalıpları şiirden önce italik dizilmek suretiyle gösterildi. 3. Metin neşrinde Âşık Paşa'nın kaleminden çıkan şekle en yakın metni tespit etmek adına yapılan eklemeler köşeli ayraç içinde, diğer müdahaleler (çıkarmalar, değiştirmeler, takdim-tehirler vb.) aparatlarda “görkklî: gönli, nüsha.” şeklinde gösterildi. 4. Metin neşrinde İsmail Ünver (1993) ve M. Fatih Köksal'ın (2009) makalelerindeki esaslara uyuldu.

* 168a-169b.

- 4 Gel berü²³ ehl-i k̄ubūruḡ kim cināndur kim²⁴ caḡīm
Mesken it²⁵ dāru's-selāmi ol ḡabībūḡ 'ıŝkına
- 5 Kim saḡa inkār iderse yirini kılduḡ caḡīm
Dostuḡa düzdüḡ cināni²⁶ ol ḡabībūḡ 'ıŝkına
- 6 Adumuz ümmetler içre ḡayru'l-ümmetdür didüḡ
Sen k̄oduḡ bu görkli²⁷ nāmı ol ḡabībūḡ 'ıŝkına
- 7 Bu[nda] bizi faẓluḡ-ıla ḡayru'l-ümmet eyledüḡ
Ābād[ı]lık cāvidāni ol ḡabībūḡ 'ıŝkına
- 8 Suçluyuz 'āŝi ḡünāhkār faẓluḡa duttuḡ ümīd
Virmegil bize nedāmi ol ḡabībūḡ 'ıŝkına
- 9 Çün geçer devrāni 'ömrüḡ iriŝe mevt [ü]²⁸ maraẓ
Tut emānuḡda ĩmāni ol ḡabībūḡ 'ıŝkına
- 10 İtdüḡümüz itme bize yaḡma ḡıŝmuḡ odına
Alma bizden intikāmı ol ḡabībūḡ 'ıŝkına
- 11 Sinümüz kıлма k̄araḡu tā yüzümüz eyle aḡ
Telk̄n itdiler kelāmi²⁹ ol ḡabībūḡ 'ıŝkına
- 12 Yarın ol maḡŝer ḡüninde ger ŝırāt u ger ḡesāb
Cümle ḡavfden vir emāni ol ḡabībūḡ 'ıŝkına
- 13 Gözlerümüze dīzāruḡ görmegi eyle naŝīb
Ḥil'at-i ḡulḡı maḡāmı ol ḡabībūḡ 'ıŝkına

²³ Gel berü: Gel bu bir, nüsha.

²⁴ kim: kimi, nüsha.

²⁵ Mesken it: Meskeni, nüsha.

²⁶ cināni: cihāni, nüsha.

²⁷ görkli: göḡli, nüsha.

²⁸ mevt [ü]: mevti, nüsha.

²⁹ kelāmi: kelāyi (?), nüsha.

- 14 Bu *bî-çāre* ‘*ĀŞIK*’uñ derdine *ķıl[ġıl]* bir nazār
Derdine dermān diler vir ol *ħabībūñ* ‘iŝķına

-2-*

müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün

- 1 Vāķıf iseñ bu ma‘nīden vaķf eyle yolda cānuñı
Varlıġı deġşür yoķlıġa vir yaġmāya gümānuñı
- 2 Varmaġ-ıla irem dime va‘de-y-ile görem dime
Vāşıl iseñ ġuşsa yime vaşf eylegil sultānuñı
- 3 Veylünden³⁰ olġıl sen ıraķ ol Ĥaķķ iķün itgil yaraķ
Ol işlerüñ elden biraķ vīrāne ķıl dükkānuñı
- 4 Vech-i zībā ķıldıñ-ısa vālih olup ķaldıñ-ısa
Var sen saña ġeldüñ-ise vallah bulasın kānuñı
- 5 Vuşlat bulan kimesneler vilāyete ķalmaz bular
Vefā diler-[i]señ i yār var derde vir gümānuñı
- 6 Vāsıta dertdür mutlaķā vaşl³¹ itmege beni Ĥaķ’a
Vaţan-dur[ur] mülk-i beķā vācibdür añ Rahmānuñı
- 7 Virme ‘*ĀŞIK*’ göñül yāda var dolanmaġıl ġuşsada
Rāmīn’de³² ķalma dünyāda Vīs gibi sūr devrānuñı

* 178b-179a.

³⁰ Veylünden: Veylünden, nüsha.

³¹ vaşl: vāşıl, nüsha.

³² Rāmīn’de: Vāmende (?), nüsha.

-3-^{*33}*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün**mef'ûlü mefâ'ilün fe'ülün*³⁴

- 1 Ayırma beni [sen] senden Yaradan
Düşdüm ölürem ben bu yaradan
- 2 Ne güşşa öldüğüm-içün³⁵ yirem ben
Alur cânımı gine [ol] yaradan
- 3 [Ol] öldi diyeler kaydum göreler
Bir kuş oluban çıkam aradan
- 4 Şol gözlerüme ağlama direm³⁶
Kan [u]³⁷ yaş döküben ağ u karadan
- 5 Varam kul olam [ol] dost işigine
Aba[lar] dikiğim her bir pãreden
- 6 [Bu] miskîn 'ÂŞIK'ıñ maqşûdı budur
İre yãrine [vü] çıka aradan

-4-*

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

- 1 Tolab inildeyüp dün [ü]³⁸ gün ağlar
Benim kanlu yaşum sıl olup çağlar³⁹

* 189a-b.

³³ Bu şiir *Yünus Emre Divanı*'nda da 8 beyit hâlinde yer almaktadır. Bk. Tatçı, 2021: 392.³⁴ Bu şiirde çift aruz kalıbı kullanılmıştır. Kimi mısralar birine, kimileri diğere uymaktadır. Kimi mısralarda her iki vezne göre de kusur ortaya çıkmaktadır.³⁵ Ne güşşa öldüğüm-içün: Öldüğüm-çün ne güşşa, nüsha.³⁶ Mısranın vezni kusurlu.³⁷ Kan [u]: Kanı, nüsha.

* 190a-b.

³⁸ dün [ü]: düni, nüsha.³⁹ Mısranın vezni kusurlu.

- 2 Ȧolab iñildisin⁴⁰ Tañrum ÷anuđdur
 ‘Āşık olanlaruñ bağrını ÷ağlar
- 3 [Ki] ben bir ađaç idüm ÷ađda bitmiş
 Yaşarup göğerüp ÷anı o⁴¹ çağlar
- 4 Vücüdum balta yiyüp endi yire
 Ȧađıldı⁴² boynuma zencîr ü bağlar
- 5 Bir ip ÷ađıldı⁴³ boynuma sürüldüm⁴⁴
 Aşırđılar niçe buluñ [u] ÷ađlar⁴⁵
- 6 Adum ÷olab⁴⁶ ÷odılar dönerem hoş
 Şuvaruram niçe bāğçe vü bāđlar
- 7 Keser zađmın yiyüp bađrum delükdür
 Ne bilür ÷aste ÷ālin degme sađlar
- 8 ‘Āşık sen sözüñi ‘āşıka söyle
 Ne bilür ma ‘nīyi ÷arğa vü zāđlar

Sonuç

Bu çalışmayla klasik Türk şiiri sanatkârları arasında sayılmasa da -belki farkına varmadan- onlar üzerinde yol açıcı olmak, şekil cihetiyle de olsa ilk numuneleri sergilemek gibi bir tesiri olan Âşık Paşa'nın gazelciliği konusu ana hatlarıyla irdelenmeye çalışıldı. Onun kitap çapındaki eserleri dışında şiir mecmualarında rastlanarak bugüne kadar derlenip yayımlanan şiirlerinin bir listesi takdim edildikten sonra bu şiirler üzerine genel bir değerlendirme yapıldı. Özellikle gazel üslûbuna dair “didaktik” tanımlamasının isabetsizliği vurgulanmaya çalışıldı. Nihayet Âşık Paşa'nın bir şiir mecmuasında tespit edilen “bilinmeyen” dört gazelinin tam metni yayımlandı. Dördüncü şiirle birlikte edebiyatımızda daha çok mutasavvıf şairlerin kaleme aldıklarını bildiğimiz “Dolabnâme” türünün edebiyatımızdaki en eski örneklerinden birinin ortaya çıktığını belirtelim. Kendi devrinin edebiyat vasatı ve şartları, birikimleri düşünöldüğünde Âşık Paşa'nın hem şekil hem içerik hem de dile ve söyleyişe müteallik bir takım eksiklik ve kusurlarının bulunması son derece tabiidir. Mükemmel bir bina, atılan sağlam temel sayesinde ayakta durur; ancak dışarıdan bakanlar temeli asla fark etmezler. Bu ilk kurucular sayesinde asırlar aşıldıkça geçen zamana paralel bir seyirle

⁴⁰ iñildisin: iñildisini, nüsha.

⁴¹ o: ol, nüsha.

⁴² Ȧađıldı: Ȧađdılar, nüsha.

⁴³ ÷ağıldı: ÷ağdılar, nüsha.

⁴⁴ sürüldüm: sürdiler, nüsha.

⁴⁵ Mısranın vezni kusurlu.

⁴⁶ ÷olab: ÷olab diyü, nüsha

tekâmül gerçekleşmiş, XVI. asra varıldığında artık İranlı meslektaşlarıyla yarışacak vaziyete gelmiş zirve isimler Türkçenin en zarif, en işlek, en akıcı hâliyle şiirlerini terennüm etmişlerdir.

Edebiyat tarihimizin önemli şahsiyetlerinin ortaya çıkarılacak her bir eserinin ayrı bir “değer” olduğunu düşünüyoruz. Böylesi çalışmalar, bu mühim isimlerin kimi eserlerinin gün yüzüne çıkması gibi tek başına önemli olan işlevinin yanı sıra, onlar üzerine yapılacak araştırmalar için de malzeme zenginliği sağlayacak, bu şairler üzerine söz söyleme imkânlarını, çalışma alanlarını genişletecektir. Gerek yurt için gerekse yurt dışı kütüphanelerindeki Türkçe yazma eserlerin erişime açılmasıyla, özellikle de Türkçe el yazmalarının kataloglarının yayımlanmasıyla daha pek çok yeni eser ve irili ufaklı metinlerin ortaya çıkarılacağına kuşku yoktur.

Kaynakça

- Cunbur, M. (1991). “İbrahim Tennuri'nin Âşık Mahlaslı Şiirleri”. *Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnoğrafya Sempozyumu (Bildiriler)*. Erciyes Üniversitesi Yayınları, s. 47-54.
- Demirel, M. (2005). *Ali bin Ahmed bin Emîr Ali Mecmû'a-i Latîfe ve Dili*. Çağrı Yayınları.
- Ergun, S. N. (1936). “Âşık Paşa”. *Türk Şairleri*. 1, 129-144.
- Gölpınarlı, A. (1941). *Yunus ile Âşık Paşa ve Yunus'un bâtinîliği*. Kenan Matbaası ve Klişe Fabrikası.
- Kayaokay, İ. (2018). Âşık Paşa'ya mal edilen yeni bir Yûnus Emre gazeli üzerine. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 112-121.
- Kaymaz, Z. (1995). Âşık Paşa'nın Elif-nâme'si, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 302-332.
- Köksal, M. F. (2009). Metin neşrinde vezinle ilgili problemler, bazı tespit ve teklifler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3, 63-86.
- Köksal, M. F. (2014a). “Âşık Paşa”. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Güncelleme tarihi: 14.02.2021. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/asik-pasa-asik>
- Köksal, M. F. (2014b). Yûnus Emre Divanı'nın yeni bir nüshası ve Yûnus'un yayımlanmamış şiirleri. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. 31, 143-174.
- Köprülüzâde M. F. (1918). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Matbaa-i Âmire.
- Levend, A. S. (1957). *Gülşehrî, Mantıku't-Tayr (Tıpkıbasım)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Murad, S. (2018). *Yeğen Mahmûd Envâru'l-kulûb*. DBY Yayınları.
- Okuyucu, C. (2006). Âşık Paşa'nın Yûnus Emre ve başkaları ile karışan şiirleri. *Kültür Dergisi*. 34-39.
- Okuyucu, C. (2008). “Yûnus Emre ve Âşık Paşa'nın Karışan Şiirleri”. *II. Âşık Paşa Sempozyumu 7-9 Haziran 2001, Kırşehir-Bildiriler*. 4, 155-161.
- Rossi, E. (1953). *Elenco dei manoscritti Turchi della biblioteca Vaticana Vaticani - Barberiani - Borbiani - Rossiani - Chigiani*, Citta Del Vaticano.
- Tan, N. (2012). “Bu Şiir Âşık Paşa'nın mı, Yûnus Emre'nin mi, Kaygusuz Abdal'ın mı?”. *Türk Halk Edebiyatı Dediğin Bir Sarp Kale*. Kültür Ajans Yayınları, s. 7-10.
- Tatçı, M. (2020). *Yûnus Emre Dîvânı*. (6. baskı). H Yayınları.
- Tavukçu, O. K. (1995). Âşık Paşa'nın bilinmeyen bazı gazelleri ve bir mesnevisi. *Yedi İklim*, 62, 51-55.

- Tavukçu, O. K. (2017). “Âşık Paşa'nın Bilinmeyen Şiirleri”. *Türk Dünyasının Ulu Çınarı Mertol Tulum Kitabı*, Ed.: Ahmet Kartal, Mehmet Mahur Tulum. Sivrihisar Belediyesi Yayınları, s. 645-665.
- Ünver, İ. (1993). Çeviriyazıda yazım birliği üzerine öneriler. *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*. XI, 51-90.
- Yavuz, K. (2000). *Âşık Paşa, Garib-nâme (Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma)*. 4 Cilt. TDK Yayınları.